

Státní okresní archiv Klatovy

Cech soukeníků Horažďovice

1586–1832

Inventář

EL NAD č.: 2190

AP č.: 571

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	5
Seznam použitých pramenů a literatury	6

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	7
-------------------------	---

Inventární seznam	8
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. st. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčířů; 8 krejčích; 5 kovářů; 5 ševců;

4 punčocháři; 3 sládcí; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 7 mistrů soukeníků a kloboučníků.

Cech soukeníků a postřihačů v Horažďovicích byl založen v roce 1586, kdy získal od Václava Švihovského z Rýzmburka své cechovní artikule (inv. č. 1). Další písemná zmínka pochází až z roku 1739, kdy soukeníci úzce spolupracovali s kloboučníky. Lze se tak domnívat z dochovaného soupisu cechů z roku 1739, kde jsou tato řemesla zapsána jako cech kloboučníků a soukeníků. Ovšem přítěšenou pečeť pod papírovým krytem na tomto dokumentu má každý cech svou vlastní. Také v dochované korespondenci s Krajským úřadem v Písku vystupují oba cechy samostatně (Archiv města Horažďovice, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalog. č. 2129, 2132). Nejvíce aktivní byl cech na přelomu 18. a 19. století. Z tohoto také období pochází nejvíce písemného materiálu.

Soukeníci zpracovávali ovčí vlnu, která nejdříve byla vyčištěna a vyprána vlnaři, pak čechrána a rozčesána pomocí kramplí kramplěři, poté ji přadláci soukali a předli na kolovratu. Z příze pak na stavu zhotovili sukno, které bylo třeba dále upravit, tj. valchovat (při valchování se látka máčením a bitím srážela, zhutňovala a částečně zplstnatěla), zplstnatět (sukno se napnulo na rám a pomocí knapské střely – nástroj podobný smyčci, se sukno strunou bičovalo), počesat (počesávalo se soukenickou štětkou – druh bodláku, jež se upevnil na vidlici), postříhat (používaly se mohutné postřihačské nůžky, které jsou často vyobrazeny jako cechovní znamení) a barvit (to byla práce barvířů, kteří většinou měli své samostatné cechy). Nakonec finální výrobek – sukno krojíři nastříhali na lokte a připravili k prodeji.

Ukončení činnosti cechu nelze z dochovaného archivního materiálu nijak doložit. Lze jen předpokládat, že pokud cech provozoval svou činnost až do roku 1859, i jeho zasáhly změny spojené s vydáním živnostenského řádu 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860. Tímto řádem byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčířského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzmburka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a děláni sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Veškeré cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1586–1832. Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1586), nejmladší záznamy nalezneme mezi výučními a tovaryšskými listy (1832).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jejich čitelnost je dobrá. Úplnost fondu je torzovitá. Po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, plísní a od hlodavců (viz inventární seznam). Při inventarizaci archivního fondu nebyla provedena žádná vnitřní skartace. Po zpracování fondu vzniklo 9 inventárních čísel, jedná se o 1 listinu do roku 1850, 3 úřední knihy a 1 karton, celkem 0,15 bm.

V Městském muzeu v Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztríděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečetidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečnicků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech soukeníků Horažďovice, EL NAD 2190, vznikl vnitřní změnou č. 14/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0485/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje) lze také zjistit jména a počet členů cechu.

Dochované protokoly nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech.

V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází prtištěná pečeť soukeníků pod papírovým krytem. Jedná se o otisk stříbrného pečetidla, které se nachází v Městském muzeu v Horažďovicích, katalogové č. K 601. V pečetním poli jsou rozevřené postřiháčské nůžky, po levé a pravé straně pak bodlákové štětí. Opis je oddělen linkou: *PECET * CECH * SAUKENNIC A POSTRIHAC MIESTA * HORAZDEGOW.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 15. 7. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalogové č. 2129, 2132.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14.

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
lio	listina do roku 1850
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	<p>1586, duben 23., Horažďovice Václav Švihovský z Rýzmburka uděluje a potvrzuje artikule cechu soukenického v Horažďovicích</p> <p>Orig. pergamen, 23,6 x 53,7 – 4,1 cm, česky, pečeť chybí, v listině zmíněna přivěšená pečeť vydavatele</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV J15e</i></p>		lio1
II. Úřední knihy			
2	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků).</p> <p>Čes., 35,6 x 22,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem, plísni a okousaná od hlodavců, prvních šest listů je zachovalých jen z části</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV J10</i></p>	1788–1807	ukn1
3	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků).</p> <p>Čes., 37,5 x 23,6 cm, vazba papírová, poškozená prachem, plísni a potřhaná</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV J8</i></p>	1808–1825	ukn2
4	<p>Kniha příjmů a výdajů (Tumacher-Zunft Rechnungen)</p> <p>Čes., něm., 36 x 22,2 cm, vazba papírová, poškozená prachem, plísni a okousaná od hlodavců</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV J11</i></p>	1787–1824	ukn3
III. Spisy			
5	<p>Cechovní artikule (rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami)</p> <p><i>Dřívější signatura A XIV J1</i></p>	1739	kar1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
6	Stížnost na radního Johanna Radnitzkého z Horažďovic, který prodával neoprávněně sukno <i>Dřívější signatura A XIV J 6b, J6c</i>	1780	kar1
7	Spor mezi soukeníky a tkalci v Horažďovicích <i>Dřívější signatura A XIV P 26, P27</i>	1792	kar1
8	Seznam soukenických mistrů + zaplacené poplatky <i>Dřívější signatura A XIV J12</i>	1825	kar1
9	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1829–1832	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech soukeníků Horažďovice
Značka archivního fondu:	CS Horažďovice
Časové rozmezí:	1586–1832
Počet evidenčních jednotek:	5 (1 listina do roku 1850, 3 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	9
Rozsah v bm:	0,15
Stav ke dni:	15. 7. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 15. 7. 2015 – čj. SOAP/040-0558/2015